

ACC. N:R M. 15994: 1-54.

Landskap: Småland Upptecknare: G. A. Hartman, Emmaboda
Härad: L. Möre Berättare: " " " "
Socken: Visseljärva Berättarens yrke: folkskollärare
Uppteckningsår: 1963 Född år 1888 i Visseljärva

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Skogshätsel (enskilda skogar) s. 1-54. LUF 122

9/2-60

Skriv endast på denna sida.

SKOGSSKÖTSEL(enskilda skogar)L U F 122.
=====

Inom Vissefjärda socken förekommer så gott som enbart bondeskogsbruk, liksom i övriga socknar runt omkring. I vår socken är det bara två områden med skog, som inte tillhör bönder men bildats genom inköp av bondehemman, vilka slagits tillhopa till sammanhängande större områden. De finns båda två i östra delen av socknen och ägs av resp. Göteborgs Skogssällskap samt Kalmar läns södra landsting. Men områdena är ej särskilt stor, blott några hundra tunnland vardera. Det finnes ju inom Vissefjärda några s.k. herrgårdar, dock ej av någon imponerande storlek, där skogsarealen uppgår till 200-500 tunnland, men dessa kommer ej att beröras i mitt svar på frågelistan, som endast gäller mindre skogsbruk. Jag ska som exempel ta min föräldragård och tala om både skogsskötseln för cirka hundra år sen och under senaste halvseklet. De flesta gårdarna är åttondels hemma, några större samt en hel del mindre, och skötseln av skogen har skett och sker nu på i huvudsak samma sätt. Min födelsegård var cirka 100 tunnland stor, därav ungefär hälften skogs- och betesmark l.

den andra halvan inägör med åkrar, mossar och slätteräng. Gården hade vid laga skiftet åsatts ett hemmanstal av $5/8$ mantal, ett högt tal om man ser på den lilla arealen, medan det finns åttingar, som har en areal av nästan det dubbla. Detta berodde på att skogsmarken vid skiftetiden var av ringa värde, medan vi på hemgården hade mer av gamla åkrar samt fler slätterängar, vilket ansågs värdefullast, då man där kunde föda både flera djur och även människor. Dessutom ägde byamännen i Fåglasjö ett gemensamt skogsområde långt från byn, en allmänning alltså, som bara betecknades med namnet Moen, vilken låg en halvmil bort, och den, ansågs ännu mera låg i värde än annan skogsareal på grund av läget. Räkna man alltså till vår skift av Moen till den övriga skogen, torde man uppnå en sammanlagd yta skogsmark om 60 tunnland inalles, men det var sällan man i äldre tid skördade något i Moen på grund av vad som nämnts utan detta har skett först på de senaste åren, då skogsprodukterna blivit allt värdefullare. Denna allmänning var skiftad, så att varje gård i byn - ett tiotal - hade var sitt område, men styckena var bara utmärkta genom kummel, inte ingärdade, som det var inom själva byn. Alltså fick denⁿ utmark sköta sej själv med^{an} (man där hemma både då och nu avverkade och tillverkade produkter, 2.

fast på några annorlunda sätt, samt avyttrade dessa varor på lägligaste tid och på lämpligaste sätt. Hur min far samt efter honom min bror och brorson vårdat och utnyttjat skogsmarken skall här således bli det centrala, men några notiser i övrigt kommer även att tilläggas.

När far tillträdde hemmanet efter sin far 1870 var han och drängen eller ibland någon lejd arbetskraft ensamma om att avverka och ordna i hemmaskogen - Moen anlätades av far bara en gång, då han där högg virke till den nya förnämliga ladugården, uppförd 1873 - ty det gällde då att tillvarataga jätteträden, sedan en skogsbrand, som man sade anlagd, gått över området år 1868 ("den torre sommaren"). Då nerhögs de finaste träden, både gran och fur och kördes ut på isen under vintern, sedan flottades stammarna, så långa de var, på Skepen (en sjö), intill vilken Moen var belägen, upp till änden av en vik, intill vilken låg körbar väg, och fraktades hem på lagårdsplanen. Här högs balkarna till, och här kransågade lejda karlar stockarna till plankor och bräder för den tillämnade ladugårdsbyggnaden. Samtliga träd var svedda av branden men trots att avverkning skedde ett par-tre år efter branden, var virket prima till beskaffenheten och fullt brukbart för ändamålet.

3.

Återväxten efter branden blev mycket tillbakasatt, men detta grände inte någon av ägarna, då man aldrig gjorde någon avverkning där, och jag kan berätta, att jag aldrig någon gång under mina uppväxtår och inte heller sedan varit med min fot i Moen. Att denna allmänning så kommit i skymundan var naturligtvis dess läge samt att det inte fanns några framkomliga vägar dit eller därifrån med virket, utom möjligen flottning under sommarhalvåret och körande på isen vintertid.

Vi var fem söner i familjen, och alla var med om skogsarbete, under tiden vi var i föräldrahemmet, men fyra gav sej ut för att gå läsvägen i 20-årsåldern och endast den näst yngste stannade kvar och övertog 1918 gården, som ännu är i släkten, dock numera ej bebodd, då ägaren bara tar ut skogsprodukter men ej brukar jorden utan har ett serviceyrke i Växjö, där hustrun även arbetar och där de byggt sej en villa. Som sagt, allt eftersom vi pojkar blev så stora, att vi kunde göra något i skogen, fick vi hjälpa far och drängen med det vi kunde, undan för undan allt grövre och ansträngande arbete. Far sålde aldrig någon s.k. skogspark utan avverkningen skedde lite i sänder, ett område vart år, så mycket man hann med, ibland dock med hjälp av lejd arbetskraft, dock mycket sällan.

4.

SKOGSODLING.

Under äldre tider förekom aldrig skogsodling i våra bondeskogar, utan träden fick fröa och naturen vidare ha sin gång. I regel släthöggs ett område varje vinter och sommar, furorna på vintern samt på sommaren granarna, och då lämnade man alltid några stora och de vackraste träden i västra kanten som fröträd. Att man lämnade dem i väster var därför, att det mest blåser från det hållet och sålunda fröna kom att hamma på det släthuggna ^{området} ~~området~~ samt således bli till mesta nyttan. Så hade man gjort från allra äldsta tider, trakthuggit, tagit vara på det mesta av virket till eget bruk och till avsalu, oförädlat eller i förädlat skick. Denna form av avverkning, att släthugga, hade sin orsak i det allmänt bedrivna svedjandet för att få dels potatis och råg från skogsmarken för att utdryga skördarna från åkrar och mossar, dels för att under några år få först insått bete och sedan naturligt bete för gårdens djur. Några andra beten än skogsbeten förekom inte förrän långt inne på 1900-talet, och numera betar man sällan djuren i hagarna utan har s.k. betesvallar, vilka man erhållit genom att röja och gödsla i de forna slätterängarna. Ängsslättermarken betades ^{bara} ~~bara~~ en kort period på höstarna förr i tiden.

5.

Min fars hemman, som erhöill laga skifte 1825 (lantmätaren hette Chytréus), var uppdelat i inte mindre än fem från varandra skilda skiften:

- 1) Inägorna närmast husen samt bestående av tomter för boningshus plus kålgård och lagårdsplan, åkrar, mosse, ängar och ett bol;
- 2) Kohage, fårhage, bägge inhägnade var för sej;
- 3) en odlad mosse, Sjömaden kallad, belägen vid den lilla insjön Fågeln, som också hade sjöslätter av fräken, som utnyttjades årligen;
- 4) Oxhagen, hästhagen, inhägnade var för sej samt ligande c:a 3 km. från byn och använd som "semesterhage" för oxarna, stutar och andra ungdjur under juni-augusti för dragarna, de övriga kreaturen fick gå där fram till september, då man hemmavid släppte på betena på ängar och klöveråkrar. Hästen hade sin särskilda hage, där han betade och vilade opp sej efter vårens ansträngande sysslor. Han togs förstås hem för event. stadsresor, kyrkskjuts och höinkörning under sommaren;
- 5) Moen, vilken redan förut omskrivits.

Nu kan först och främst framhållas, att man endast sporadiskt avverkade skog i Moen under fars bondetid (bara en gång), och i Ox- och Hästhagarna bara då och då genom gallring av de större träden, av vilka apterades stockar, vilka såldes till vikeshandlare vid stationen i Vissefjärda eller annan person, som hade sågverk. Järnvägen Karlskrona-Växjö 6.

öppnades för trafik år 1874. Även körde man stockar vintertid till en annan station vid sagda järnväg, nämligen Holmsjö, där ångsågen ägdes av en grosshandlare i trä från Karlskrona, vilkens namn var Ekdahl. Ett och annat stockträd nertogs också på området hemma, i ko- och fårhagarna, men här förekom alltid trakthuggning, ett stycke vart år för svedjeland.

Odling av barrträd på kalhuggna områden i slutet av förra århundradet (vi kan säga de senare 25 åren) var ingen inom socknen, skogsodling började först i början av 1900-talet och då allra först på de större gårdarna (herrgårdarna), sedan de större bondejordbruken. Man hade dittills sålt skogsparkar till virkeshandlare i orten, som antingen lät avverka och sen köra stockarna till sitt sågverk (t.ex. Buemåla eller Vissefjärda och Holmsjö), eller också flyttades ett transportabelt sågverk ut till avverkningsplatsen, då virkeshandlaren inköpt skog av flera bönder inom en ort, och placerades ungefär i centrum av området. Om man inte gick till våga på detta sättet, så kanske man lönsågade de huggna stackarna vid en vattensåg i närheten, varvid naturligtvis virkeshandlanden framkörde ^{de} ~~viket~~ till sågen på sin bekostnad och likaledes forslade det sågade till närmaste järnvägsstation. Dessa hyggen, som avverkats under en lång följd
7.

av år, låg där kala så gott som, blott någon enstaka planta hade kommit opp, naturligt nog genom självsådd från ett fröträd i närheten. Skogsvårdsstyrelsen var underkunnig om dessa förhållanden samt satte i gång med en undersökning, och skogsägarna kontaktades på olika sätt, genom besök på platserna, genom skrivelser angående skogssådd och dito plantering. Och på så sätt kom det sej, att både små och stora skogsmarksägare började inse, att om det i framtiden skulle bli något att avverka, måste ny skog sås eller planteras på de kala skogshyggesplatserna. Det var under det första decenniet av detta sekel, som rörelsen satte i gång, och framåt 1914 hade turen kommit till min hemtrakt, västra delen av Vissefjärda socken. Då skulle folkskolans högsta klasser vara med och så eller plantera skog enligt cirkulär från Skolöverstyrelsen, och så även kl. 5-6 i Pellamåla skola, där jag var lärare. Klasserna 3-4 hade då ledigt från undervisningen, ty läraren skulle vara med och leda planteringsarbetet jämte länsskogvaktaren eller en plantör från skogsvårdsstyrelsen. Ett visst antal planteringsdagar var anslagna inom var skolrote, t. ex. 3 å 4, men inte alla i följd efter varandra, utan barnen måste te vara lediga från det kroppsligt krävande arbetet i skogen och gick 8.

då i skolan. Innan plantering resp. sådd genom skolbarnens försorg skedde, måste skogsägaren röja opp det område, som skulle besås, från ris och "ganglar" (tjocka grenar), som utfördes av bonden själv eller genom lejd arbetskraft. Vi startade från skolan vid 9 på morgonen (tidig vår) samt gick eller cyklade (barnen hade inte så allmänt cyklar den tiden) till platsen. Vi hade alla matsäck med oss, och vi följde timschemat för middagstrast, arbetets början och slut på e.m. Bonden hade tidigare hämtat skogsvaktaren vid stationen, och denne hade med sej både frö (blandat tall- och granfrö), planteringshackor samt såkannor (automatiska, som avlämnade ett antal frön vid en tryckning på handtaget) samt en del annat. Fröet hade gratis ställts till förfogande vid sådden av skogsvårdsstyrelsen. Skolbarnen, flickor såväl som pojkar, var glada över att ha lov från skolan och i stället få ge sej ut i naturen en vacker vårdag. Man fick inte vänta tills för långt fram på våren eller sommaren, då var jorden för torr, så att man då riskerade att fröna inte grodde och hela sådden blev till spillo, nej, vårmusten måste vara kvar i jorden, om allt skulle bli till ett gott resultat.

Sådden - plantering av skolade plantor var då inte vanlig - gick
9.

organiserades för dagen av skogvaktaren så, att pojarna skulle sköta hackorna, flickorna däremot såkannorna. De senare skulle också leta reda på en trädgren eller pinne, vilken var till att "harva" ner fröna med efter utsåendet. Hackan hade skaft förstås och så ett huvud, vilket var bestående av det vanliga hackbladet framtill, och hammaren ^{hade} baktill en lång pigg. Med hackbladet hackades ytan ren från mossa och gräs, och med hackans pigg luckrades jorden opp. Såstället, som på så sätt iordningställdes, var cirkelrunt med c:a en halv meters diameter. Man sådde nu i rader (tilläggas måste, att efter sådden och harvningen tilltrampades såplatsen väl, innan man gick till nästa ställe) med en meters mellanrum mellan raderna och med ett avstånd av en meter från vart såställe, men allt skulle ske i s.k. förband, att när man sått en rad, skulle nästa rads såställena vara mitt emot mellanrummet mellan såställena i föregående rad. På vart såställe föll från kannan ett 10-tal frön. På så vis blev flera kalhuggna skogspartier besådda utan någon som helst kostnad för skogsägaren, utom möjligen en liten utgift för spendering på lärare, barn och skogsplantör eller skogvaktare efter arbetets slut, vanligen då kaffe och dopp hemma vid gården. De närmaste åren tillgick sådden på ²ngivet 10.

coll.

sätt men sedan övergick man till annan ordning visavis skolbarnens deltagande samt även en övergång från frösådd till plantsättning. Genom att sätta plantor kom man att vinna något år i fråga om utveckling för den nyplantade skogen. I fråga om skolbarnens deltagande började man att peka på att klasserna 3-4 gick miste om undervisning, när läraren skulle vara med vid planteringarna, och så blev det i stället kl. 5-6-7 (sedan sjunde klass införts) som kom ut på plantering ensamma, utan lärare, och med enbart skogstjänstemän som instruktörer, och efter omläggningen var barnen berättigade att erhålla ersättning i kontanter för sitt deltagande. Och slutligen blev det helt stopp med skolbarnsdeltagande i skogsplantering, vad nu orsaken i realiteten var. Man kan ju gissa på att man inte i skolstyrelsen ville undandra barnen undervisningen i skolan, men man påstod också, att skogsägarna helst ville ha vuxna plantörer, då de sades göra ett bättre arbete och trots att detta skulle bli dyrare för vederbörande. Underförstått: barnen slarvade med arbetet. Och sedan dess (de senaste 25 åren) har skogsplanteringen genom skolbarnen helt upphört. I stället blev det för barn (och även vuxna) en liten biförtjänst att för skogsvårdsstyrelsens klängningsanstalt insamla kottar, mest tallkottar, ll.

då det rådde brist på sådant frö för trädskolornas behov. Mina skolbarn var dels ute under fritid, dels tog vi någon friluftsdag för att gå ut i skogen till något hygge, där man under vintern avverkat tallar, men vi skördade också grankottar de år, då vi fått anvisning av länsskogvaktare om detta. Detta var på 1950-talets första år, och skogvaktaren kom till skolan och avhämtade samt mätte upp kottarna och lämnade plockarna sina pengar. Efter min avgång 1954 indrogs Pellamåla skola, och hur man nu har det med plantering resp. kottsamlade känner jag inte till. Troligen har barnens medverkan i dessa hänseenden helt avkopplats, nu när alla barn går i centralskolorna i Vissefjärda och Lindås och arbetena med allt i branschen sker med vuxna som arbetskraft och helt i skogsvårdsstyrelsens regi. Jag tror att både lärare och skolbarn blev trötta på det ansträngande jobbet i skogarna och var belåtna när deras medverkan liatt förnya skogsbestånden upphörde.

Fortfarande pågår väl här och var plantering av skog men i mindre omfattning än när man började härstädes, detta på grund av att man inte så mycket kalhugger i skogarna utan i stället gallrar, hugger bort skadad skog samt avlägsnar allt skräp i form av enbuskar, lövträdsplantor
12.

samt toppar och grövre grenar av avverkade träd m.m., alltså man sköter om bestånden på ett rationellt sätt enligt skogvaktares anvisningar, och exkursioner och kurser av olika slag i skogsvårdsstyrelsens regi samt stimulerande tävlingar i gallring och uppskattning av träds längd och kubikinnehåll ökar intresset hos skogsägarna för en modern skötsel av skogskapitalet, som även på våra små gårdar utgör en viktig inkomstkälla. Ja, utan det tillskott, som skogen ger, skulle över huvud taget ingen bonde här kunna få sin bärgning. På smärre hemman går det inte i alla fall, utan ägarna övergår mer och mer för att nedlägga jordbruket och ta anställning i industrin eller inom byggnadsfacket och blott sköter skogen på lediga stunder. Kanske han har kvar ett par kor samt gris och höns för hushållet och ett potatisland. Den tendensen ser ut att spridas till allt fler av småbrukarna i våra skogsbygder.

Då kalhyggerna numera inte är så allmänna utan man enbart gallrar inom bestånden, kan man slippa att plantera. Man litar till självsådd från de större träden inom bestånden, och om det skulle uppstå luckor, sättes plantor på områdena i fråga. Naturligtvis tillfrågas skogvaktaren i alla frågor, som tillhör skogens skötsel, och härigenom erhålles sakkunnigt

13.

biträde året runt i alla avseenden samt till billiga kostnader. Allt fler och fler skogsägare är inne på denna linje, man ser att det lönar sej. Flera småbrukare gör allt arbete i sin skog samt kan även i vissa fall göra sej goda förtjänster genom att arbeta hos grannar eller utföra t. ex. körslor, då virkeshandlare inköpt rotposter hos grannar, resp. skött avverkningarna av träden samt även ^{transporterat} ~~transporterat~~ stockar o. a. produkter till skogsbilvägar f. v. b. till köparens såg.

AVVERKNINGSVANOR.

Här skall först följa en beskrivning av hur avverkning tillgick för omkring hundra år sedan och fram till sekelskiftet eller så långt som mina erfarenheter sträcker sej, och därjämte ^(lämnas) sådana upplysningar, som jag erhållit av min far (född 1845, död 1907), som blev ägare till släktgården 1870. Då ska inte bara skogsskötseln beröras utan även sätt att avverka, vilka sortiment som var vanliga, vart virket såldes samt vilka verktyg man hade till sitt förfogande.

Från mycket gamla tider och fram till senare hälften av 1800-talet ansågs skogen enbart värdefull för att erhålla vedbrand samt husbehovs-
vårde att bygga hus eller reparera sådan ^{-a} med, mycket litet som saluvara.
14.

Själva skogsmarken var dock mycket värdefull på den tiden, då den odlingsbara eller odlade jorden var ringa i areal. Då gällde det ju att först och främst skaffa sej födoämnen extra, dels genom att svedja i skogen, då man kunde så säd där eller senare först sätta potatis, sedan så råg efter, och genom svedjandet kom även större areal betesmark att bli kultiverad, genom insädd efter andra grödan på svedjelandet eller att låta vildväxande gräsarter vandra in efter de odlade växterna. Då var skogsträden om inte ett nödvändigt ont så dock ett hinder för odling, och någon vidare inkomst än sveden och vad denna lämnade i avkastning hade man inte: ökade möjligheter att få bröd samt bättre avkastning från boskapen i mjölk och kött m.m.

Sedan undan för undan kom saluvärdet, när det gällde skogsprodukter, att stiga och blev lönande att rikta in sej på. Vår by låg endast fem mil från Karlskrona, och det där befintliga flottans varv, som var stor uppköpare av diverse skogsprodukter i förädlat skick jämte flera hantverkare samt privatpersoner i samma stad. Under 50-60-70-talen förra århundradet blev alltså Karlskrona - i mindre omfattning Karlshamn - saluort för bönderna, inte bara i fråga om skogsprodukter utan även när det

15.

coll -

gällde försäljning av jordbrukets och ladugårdsskötselns produkter m.m. Särskilt var det fråga om levande kalvar och oxar jämte kött av nötkreatur samt naturligtvis fläsk, ägg, smör och ost, linfrö, säd - både råg, korn och havre- och matpotatis. Inte alla bönder hade dessa varor att saluföra, det berodde i hög grad på gårdens storlek samt dito familjens, om det blev något att sälja till stadsboarna. Sådant som dugde till mat åt egna familjen måste först säkerställas, men man snålade även i större familjer på smör och fläsk samt livnärde sej i stället mycket på salt sill och strömming, som man ibland fick så billigt som "tre skilling valen", som de gamle berättade från 60-70-talen. Trots att självhushållningen i mitten av 1800-talet var så gott som total samt fortsatte fast i mindre omfattning in på nästa sekel, började man mer och mer vara i behov av redor pengar. Man ville någon gång smaka äkta bönkaffe, äta en vetekaka, köpa en del kryddor, allt för fester i familjen, t. ex. "kresningaöl", begravingar, bröllop, födelse- och namnsdagar osv., och sådana utsvävningar kostade pengar. Småbönderna kunde väl inte i full utsträckning handla alla de uppräknade sakerna, men något av det ansåg man sej dock behöva, hur knapert man ändock hade i fråga om inkomster. Det gällde i så fall att 16.

dra in på staten under vardagarna, så att det blev lite slantår att köpa lyxvaror för någon enstaka gång.

När så skogen blev värdefull som saluvara, blev det lättare att få lite pengar för inhandlande av extra förplägnadsvaror, både till fest och i vardagslag. Dessutom övergå från hemtillverkade klädestyger till fabriksvävda. Sådana sistnämnda tyger var det blott herrskapsfolk samt rika bönder, som haft råd med förut, nu började man mera allmänt, sedan det tillkommit handelsboda^{er} också på landet, att där inhandla tyg, varjämte i avlägsnare byar knallar och judar med koffert eller knyte på ryggen försåg folk med textilvaror, knivar, kammar, glasögon m.m. Och denna kringföringshandel pågick så sent som ett par decennier inpå detta sekel. Ibland blev kunderna opplurade, särskilt sades judarna vara svåra att jonglera med priser, mått och kvalitéter. Och ordspråket "begära som en jude och slå av som en jude" var inte hämtat ur fantasien.

Efter denna parentes vill jag gå in för skogsavverkningen under min farfars tid samt inpåtiden, då min far stod för gården. Alltså i mitten av 1800talet. Det svedjades mycket, och skogen tillvaratogs mest genom tillverkning av träkol, i milior givetvis. Man använde då enbart yxor, både 17.

till att fälla träden med och att kapa av dem med i lämpliga längder för resning av milan. Vanliga vedsåga^N eller stocksågar var ännu okända ute i avlägsna trakter. Samma verktyg brukades vid upphuggning av s.k. famnved, som någon gång höggs opp, vilket inte bara gick sakta utan också såg illa ut i stapeln, då bitarna inte var så jämna i ändarna eller så lika långa, som de blir med sågning. Naturligtvis kunde man också behöva bräder och plank till husbyggnader eller reparationer, och dessa stockar sågades ut för hand genom kransågning. Man bygge opp ett s.k. såglad, och två man skötte om detta arbete genom att en stod uppe på ladet, en nere och drog sågen. Denna sågningsmetod levde kvar in på 90-talet, och jag såg själv, när grannen lät såga virket till den sedermera byggda lagården just på detta uråldriga sätt. Någon gång hände det att farfar körde till Karlskrona med brännved samt också bräder och plank att avyttra på varvet (örlogsvarvet), men mest förvandlade man skogen till kol. Detta hade stor åtgång på varvet men också hos hantverkare i staden, såsom grovsmeder, hovslagare, guld- och silversmeder, skräddare (till pressjärnets uppvärmning) och andra ändamål. Under denna tid avverkade man också ek- och bokbestånden i socknen, då det betalades höga priser av staten, då detta 18.

virke brukades att bygga fartygen av. Kolet var lätt mot virke, och man tog avsevärda mängder i vart lass. Det lastades i stora ryssar, som var så djupa, att körsvennen endast syntes med huvudet över häckkanten. Man körde både med hästar och oxar, och varje sådan körtur tog två dygn. Hade man oxar, så tog det ännu lite mera tid i anspråk. I regel körde man i väg med foran på middagen ena dagen samt kom tillbaka till hemmet på kvällen följande dag. Jag såg själv som barn sådana foror köras förbi mitt hem på 90-talet, men det var inte då bönder som hade kolat utan virkeshandlare, som inköpt skogsparker samt sedan kolat dels klenvirket (runt), dels ytor (bakar) och ribb som blivit avfall vid sågarna. Och vederbörande virkeshandlare hade då även hästar och körare, vilka sedan körde dels det sågade virket till järnvägen, dels även träkolen. Men ryssar hade också dessa körare liksom min farfar och även far på resp. 50- och 60- samt 70-talet. Som barn såg jag en gammal kolbotten i vår kohage, där det hade kolats många milor både av farfar och under min fars bondetid. Och den kolbotten skulle jag när som helst kunna lokalisera, om jag komme ut i min föräldragårds marker, även om jag inte som i barndomen hittade rester av kol eller stybb längre.

19.

Som förut sagts, så avverkades varje år ett skogsområde om c:a ett tunnland, som sedan sveddes året därpå, sedan allt av värde tagits vara på därstädes av virke, ved, "ganglar, gårdsle och annat, t. ex. enestakar, men det kunde hända någon enstaka gång, att en sved brändes även på hösten, på vilken då såddes råg, ofta så sent att den första snön hade kommit, och på såväl vår- som höstsved krattades rågkornen ner med enkla krattor, gjorda av en mindre gran, vars nedersta grenar kapades på ena sidan av stammen till c:a 10 cm längd och således blev pinnar i krattan. Behövdes det flera pinnar än de naturliga, borrades hål i kratthuvudet och lösa pinnar insattes i hålen. Man kunde även få se krattor, som var "konstgjorda", d. v. s. att kratthuvudet bestod av en brädbit, i vilken hål borrats för ett tiotal pinnar, och detta huvud hade ett påspikat skaft. En sådan kratta var emellertid inte så slitstark och hållbar som den självväxta, då de insatta pinnarna lätt kunde brytas under framfarten bland rötter och stubbar och stenar. Jag har själv i barndomen varit med om att kratta ner råg, dock inte på sved, som var bränd på hösten, utan på vårsved, som man nyss skördat potatis ifrån. På höstsveden var ingen lös jord, varför arbetet där var mera betungande än där det växt potatis.

20.

Gången vid avverkningen på den förut bestämda tunnlandsstora sveden var således på 50-talet liksom senare under fars bondetid från 70-talet och fram mot sekelslutet denna: först rukades området noga, d.v.s. med yxa (senare tillkom ett verktyg, som benämndes ruk-kniv), samma som man nerhögg träden med. Ibland hade man en mindre s.k. handyxa, som hade kort skaft samt längre egg, d.v.s. yxhuvudet var brett åt eggvidan. Med yxan höggs grenarna till manshöjd av på alla träd, små som stora, större enar kvistades också ner omkring, om de var så långa och grova, att de dugde till gårdsgårdsstörar, övriga buskar höggs bort och fick ligga och torka. Då man i allmänhet under den tid det var barmark - det var då rukningen ägde rum - var klädda i träskor, kunde dess ofta få tjänstgöra som ett slags huggekubbar, då man ~~med~~ ^{mot} nosen på träskon högg av busken, som man med handen böjde ^{-s} ner mot "kubben". Hade man haft läderstövlar på i stället, skulle dess snart ha naggats så, att de blivit helt spolierade på en liten stund. Detta rukande var alltså i tidig vår. Efter samma vår högg man ner läktstänger samt rundgårdsle och stakar av en och även gran, och när dessa smärre träd och buskar avverkats, tog man itu med timret av tall och gran, av vilket de grövsta stockarna sågades, övriga blev till 21.

kolved i avpassade längder. Sedan man nerhuggit allt samt tagit vara på det som var till nytta på något sätt, kvarlåg ett tjockt lager av ris och kvistar, ännu för färska att bränna till svedjeland, utan under sommaren fick allt ligga och torka till nästa vår, då sveden skulle antändas och potatishackan tas fram för potatissättning. Ville man så råg på hösten samma år som avverkning skett, kunde också detta lätt gå för sej, men då blev det bara en skörd att hämta på landet eller sveden, medan om man brände på våren fick potatis första året, råg det andra, och den ordningen gick det i regel efter.

Allt av värde tog man alltså värde på: stakar, gärdsle, ganglar, läktbölingar, kolved i mindre dimensioner, bar man ut ur "rösslan", som området ofta benämndes, de grova stockarna släpades ut genom att läggas på en oskodd drög eller stor oskodd kälke, kallad hammel, och dragare var oxarna, som var tåliga och segdrog lasset efter sej, medan en liten öläning, vilket slag av häst var mycket spridd då i vår ort, på grund av sin ringa styrka jämfört med oxarna skulle gått bet med de större stockarna, och då livligheten hos dessa höstar var stor, skulle de farit fram i språng bland stubbar och stenar samt slitit sönder både sele och annat.

22.

Sen vidtog arbetena med virkets behandling på olika sätt: timret skulle sågas till bräder eller plank, läkter huggas till, kanske även s. k. sparrar (använda vid husbygge), för eget bruk eller avsalu till staden. Sparrarna var så långa som möjligen kunde fås med beräknat ytmått i ändarna samt tillhögs med s. k. bila av någon van, lejd huggare. Milan rättades opp på den gamla kolbotten, men vanligen randades bitarna och lades i res för torkning; om kolbotten låg långt borta, kördes kolveden dit först efter torkningen. Gärdslet och stakarna hade randats för att torka bättre redan då nerhuggningen skedde, sedan ~~den~~ randningen neromkrång ~~skett~~ skett i samband med rukningen. Sparrar och bräder och plank lades opp i staplar med mellanlägg mellan lagren av ribb eller bakar, även smala stakar kunde duga till detta, och sedan de blivit torra, bar det i väg med allt eller en del till staden. Också hände det att sådana långsträckta träd av såväl gran som fur, som kunde duga till master vid fartygsbygge, apterades och såldes i Karlskrona eller Karlshamn. Efter vad jag försporde, skulle de transporteras strax efter avverkningen till ve-
börande varv, som hade att sedan sköta om skalning av trädet samt vidare
behandling av det dyrbara virket: hyvling för rundning samt intjärning.
23.

Ja, så tillgick det i stora drag, då man i våra trakter tog vara på skogen under mitten på 50-talet samt närmaste decennier framöver. Som nämnts förut, så arbetade bonden med söner, eventuellt dräng, att både ruka samt avverka, hugga gärdsle och stakar samt utföra allt arbete med att bränna rösslen (bränna sa man även) samt hacka ner potatis och krat- ta ner rågen, sätta opp gårdsgård runt sveden, så att betesdjuren inte kom in i brännan och gjorde odygd bland potatis eller råg. Därtill tog man sämsta slaget stakar och gärdsle, oftast som gärdsle smala björkstam- mar, som fått ligga kvar i riset då man brände och därför var svedda och svarta samt "smet" händer och kläder med sot och därför kallades "smet- gärsel". Dessa hölls ihop av smala tall- eller granstakar och björkvid- jor, för dylik gårdsgård var avsedd att hålla hägn bara två-tre eller fyra år. Var gårdsgårdsvirket efter denna tid så det höll för ännu en bränna, så forslades det till denna och brukades på nytt. Om inte, så kör- de man hem det på vedbacken att bränna i den stora öppna spisen i stu- gan. Efter de två-tre-fyra åren lades så brånen (brännan, rösslen, svede) åter ut till hagen, och de omkringstående stora, fina fröträden skötte om, att det snart växte opp nya träd på den kalhuggna sveden.

24.

Så förflyttar vi oss till mitten av 90-talet, då jag var 7 år gammal och fortsätter därefter till decennierna efter och fram till nuvarande tid.

Redan i mitten av förra seklet samt även fram till 1920-talet, var läkter en mycket vanlig skogsprodukt, vilken hade god åtgång på marknaden, och den användes då mest som stängselslanor på slättland både i Skåne samt i Danmark. Dessutom sades den brukas som underlag i dessa nämnda landskap och land, när man täckte hus med halm för att binda vidjorna i och därmed fasthålla takhalmen. I vår trakt använde man inte läkter av denna typ utan runda stänger, som lades på spanten, som hade iborrade pinnar, ovanför vilka stängerna lades men varken spikades eller bands fast vid spanten. Läkterna kunde däremot behöva spikas fast vid spanten, då de var mycket lättare än rundviket. Om inte fastspikning skett, kunde vid stormar hela flak av halmtaket lätt ha blåst utav. Sådan skedde nog även om rundvike användes att hålla fast halmen men dock mycket sällan.

Min far omtalade, att man även sågade läkt genom kransågning, men tillhuggning med yxor av olika typ användes emellertid allra vanligast. Ett tätt bestånd av gran var mycket lämpligt att avverka genom läkt-
25.

huggning. Dessa granar stod mycket tätt i s.k. "trång" (grantrång), och träden blev mycket långa samt smala. Det var egentligen bara granar, som växte på detta sätt i så täta bestånd, att man knappast kunde ta sej genom gående. Ibland gallrade man undan läktvirket - det hade i regel vid manshöjd en diameter av blott 3-5 tum - och längden av virket kunde vara mellan 20-30 fot, samt lät övriga stå på tillväxt några år, varpå området kalhöggs, som förut omtalats och då man fick både stockar av tall och gran samt av topparna läkt, om de var lagom grova och långa, övriga som ej dugde vare sej till stock eller läkt blev till props, som under min barndom var en säljbar produkt från bondeskogarna.

Hur gick det nu till att få läkt av dessa smala granar, och var i regel skedde tillverkningen. Då samt även några år tidigare hade det blivit god åtgång på bark, och bönderna flådde av sådan både på ekar, björkar och granar, torkade den samt antingen ^{hög} ~~hög~~ den smått i bitar med en liten handyxa eller bröt med en gammal linbråta. Detta senare skedde med granbarken. Björkbarken tröskades sönder mycket smått med slagor, men då måste den vara särdeles torr. Näverna satt naturligtvis inte på, utan den hade man förut flått av i fotslånga stycken på stammarna, och dessa tor-
26.

kades för sej i väl upplagda högar, på vilka man lade stenar, så att näverarna inte blåste bort. Ek- och granbark användes av garvarna, björkbarken (den innersta alltså), brukade saltsjöfiskare färga sina nät med och samtidigt ge dem genom kokning i garvsyran från barken en bättre hållbarhet, konservera dessa. Nävern var ett material, som användes vid täckning av torvtak, då man först la ~~in~~ underst bräder eller smala granstänger, därpå nävern och sist för att hålla näverbitarna, uppgrävda torvor av grästorvor med gräset vänt neråt mot nävern. Björkens ytterbark, nävern, gjorde man även kivrök utav, alltså av sotet efter bränning av nävern. Därtill kunde man bruka sådan näver, som var i mindre bitar och sålunda inte användbar till torvtakstäckning.

Alla dessa slag av barkskalning var vanlig i min barndom, och man la ner mest nergi på granbark, detta därför att man hade mest gran och dels därför, att man tjänade mer på detta slag av bark, som gick lättast att flå av och som dessutom betalades relativt hyggligt. Det var dock ett rätt så slarvigt jobb, då man fick händerna nersmorda med kåda.

När det gällde läkterna av gran - en och annan läkt höggs också av långsträckta tallar - så var den barken ju mycket tunn, så det gick inte

så fort att få ihop till ett lass bark som om det var fråga om stora granar, som hade mycket tjock bark, särskilt neretill vid roten. Men man ville dock tillvarata granbarken även på mindre granar, som skulle bli till läkter, då man ju här kunde få arbetet utfört av småpojkar, och detta även hemma vid lagårdsplanen, då far strax efter fällning och avkvistning körde hem "läktabärtingarna" till huggplatsen utanför lagården. De läkter, som avverkades ur trånget på vårvintern kunde inte barkas på ovan angivet sätt, då saven ännu inte kommit i träden, likaså om läkterna höggs på höst eller vinter var barkning^{-g} ogörlig att utföra.

Barkningen av ek och björk företogs i ångarna, som vi brukade kalla gården, för någon annanstans växte inte dessa träd. Björkarna var av typ glasbjörk, som hade släta stammar, medan masurbjörkarna inte dugde till barkflåning. Grenar och ris efter denna barkning liksom ^mstamarna avlägsnades med samma från gårderna, ty här fick inte finnas något skräp, för det var ju slättergårde. Ekvirket såldes till närmaste ångsåg (t. ex. Vissefjärda eller Buemåla, vilken senare plats låg närmast till för oss, eller någon gång till Holmsjö, de först- och sistnämnda platserna stationer på CVJ, d. v. s. Carlskrona-Växjö Järnväg). Av glasbjörksstammarna såldes den 28.

medärsta stocken, som var mest kvistfri till sågen, av stammarna för övrigt samt av hela björkar, som inte kunde apteras ut till sågstock, sågades s.k. famnaved, vars trån var klyvda av längder av stammen om $2\frac{1}{2}$ fots längd samt minst 4 tum i diameter. Man fick en storfamn av en stapel sådan ved, som var 8 fot lång samt 6 fot hög med ett kubikinnehåll i löst mått av 120 kbfot. För en sådan famn ved fick man, framkörd till stationen, 10 kr., och med de små hästar man den tiden hade, blev det vanligen tre lass att köra den en mil långa vägen. Hade veden huggits upp i hagmarken, hade man att först köra ut veden ur skogen till framkomlig väg. Det blev inte stor dagsförtjänst, blot c:a 3 kr. per fora, och då hade man ju dessutom släppt till virket. Lejde man för upphuggning av veden, skulle huggaren ha 1 kr. per storfamn, om han tog träden på rot, var de förut fällda och kvistade, blev det bara 75 öre. Och det måste vara en särdeles flyhänt och kraftig huggare, som kunde komma opp till en famn per dag och en krona i daglön, när träden togs på rot.

Toppar och grenar togs väl vara på samt kördes hem på vedbacken, där det höggs opp till bränsle i den stora, öppna spisen och i eventuellt förekommande kokspisar och kakelugnar. Även riset brändes opp, men 29.

kanske man dessförinnan utvalt sej kvistar, som var lämpliga att göra kvastar av. Detta arbete gjordes på kvällarna vid den öppna spisen i storstugan (boningsrummet) vanligast av drängen, men även husbonden kunde vara med om arbetet, sedan djuren fått sitt foder för natten. Vispar där-
emot gjordes av spåda björkgrenar på våren, när saven kommit, och utfördes ofta av matmor. Karlarna vred hankar och band ihop de skalde kvistarna så att de höll ihop. Man ville inte binda med järntråd eller snören, då rost och matrester gjorde vispen osnygg att använda i längden.

För att fortsätta med läkthuggningen, så kunde detta slag av virke framställas dels i skogen, dels hemmavid. Antingen gjorde far och drängen sådant arbete, om det var tid för det, eller också lejdes för det. Var man hemma, höggs läkterna till mest av far och drängen, i skogen av lejda huggare. Här gick det till så: man fällde läktgranen så, att det gick att få ner den mellan andra träden utan att skadas, men här användes bara till fällning den s.k. b ålyxen, den med långt skaft samt smalt huvud. Men man högg inte loss den riktigt utan efter fällningen hölls den fast vid stubben av några fibrer av veden. Då behövdes inte användas någon anordning med fastkilning i en vågrätt liggande kubbe med två åttre
30.

kubbar längre ifrån i samma riktning, så att hela läkten vilade fast på dessa tre eller fyra underlag. Lejde man för huggning av sådana läkter så kostade huggningen på 90-talet 75 öre tolften per rot medan samma mängd kostade vid lejning 50 öre per tolft hemmavid. Jag har själv huggit läkter hemma vid gården men inte kommit upp till mer än tolft per dag, medan en van huggare avverkat två å tre tolfter per dag.

Enkelläkterna, som höggs ^{fin} på två parallella sidorna i rät vinkel mot jordytan eller underlaget, var av tre eller t.o.m. fyra dimensioner i längd, 12 alnar - åtta alnar samt en tjocklek av c:a två tum, i lilländan $1\frac{1}{2}$ - 1 tum diameter. De två andra sidorna skalades med yxan eller en skalkniv (barkspade) för att läkterna skulle torka fort. Efter huggningen staplades läkterna upp på samma sätt som plank eller bräder i staplar med mellanlägg av stakar, så att luften skulle kunna passera väl och påskynda torkningen. Ofta restes läkterna upp mot takskägget på lagården eller ett uthus i ett enkelt lager eller mot en gärdesgård i närheten. I skogen fick de nyhuggna läkterna inte ligga länge, de kördes hem till gården samt staplades så som omnämmts.

Man högg även läkter av något grövre dimensioner, vilka kallades
31).

stegläcster resp. fyrkantsläcster. De förstnämnda skulle som namnet anger användas att göra stegar av och var 12 alnar långa samt cirka $2\frac{1}{2}$ tum minst i diameter på bredaste hållet men även 3 tum förekom. De höggs till på två sidor samt skalades med yxa eller barkspade på de övriga. Hur breda eller tjocka de var i storänden hade ingen betydelse. Likaså var det egalt om enkelläcsterna var breda i storänden. Högg man till enkelläcster eller stegläcster av toppar av träd, där man förut tagit en å två sågstockar, så månskade man bredden på de huggna läcster i storänden genom att hugga av lite på ena sidan, detta för att kunna taga så många läcster som möjligt på ett lass.

Fyrkantsläcsterna var huggna på alla fyra sidorna och var i själva verket ett slags bjälkar eller sparrar. För att få dem perfekta och raka vid huggningen, så utmärkte man hugglinjerna ovanpå stammen genom lina, som kritades. Dessa läcster skulle hålla ett minimått av 4 tum i bägge ändarna. Hade man mycket att hugga bort, t. ex. vid storändarna av läcsterna, så högg man små hak med bällyxan först, innan man släthögg med handyxan (skräd- eller bällyxan). Ofta påträffades läcster, som var "vresiga", d. v. s. var liksom snodda i träet, och dessa var mycket svåra att hugga till, så

Julius.

att sidorna blev något så när parallella och inte kasserades av köparen. Höggs läkterna hemma, så hade man spånorna gratis som bränsle, ty läkterna var ju avkvistade, innan de kördes till huggplatsen hemma vid gården. Höggs de i skogen, kunde huggaren låta bli att kvista mer än översidan, utan samtidigt med huggningen höggs även kvistarna på sidorna av. Dessa spånor var inte lämpliga att köra hem till ved just därför att grenarna hängde vid en del av dem.

När läkterna hade torkat, skulle de justeras. Man sågade då av dem i storänden, så att hygget där kom bort, mätte sen av dem i passande längder enligt vad sagts förut, alla steg- och fyrkantslätker i 12 alnar, enkelläkterna 12, 11, 10, 9 eller 8 alnar. För en tolft sålunda justerade "tolvor" enkla lätker fick man på stationen 3 kr., och sedan varierade priset neråt med en 25-öring för var närmast mindre i dimension. Stegläkterna kostade ungefär 5 kr. per tolft samt de fyrkantiga 6-7 kr. I ett hästlass tog man vanligen tre tolfter enkla lätker, av de övriga två tolfter eller $1\frac{1}{2}$ dito. Hade man pengabrist, så kunde man få säljs även färska lätker till uppköparen, men då kunde man ta bara hälften så många till ett lass. Man körde även med oxar eller kor till såg eller järnväg

35.

då för tiden, men nu ser man knappast en enda bonde som kör foror, och oxar finns inte en enda i socknen. Någon enda småbrukare kör i jorden med sina kor, men även detta blir mer och mer sällsynt. Hästar har man ännu många i jordbruket, men traktorerna börja också här ta överhanden. Och virkeskörning på landsvägarna med häst förekommer inte längre, dock användes hästarna ännu till utforsling av det fällda virket ur skogarna, men också där ~~om det~~ finns traktorar i bruk, om terrängen tillåter det.

I slutet av förra seklet var propsen en mycket vanlig skogsprodukt, innan massaveden blev allenarådande bland klenvirket. Min far brukade, som tidigare omtalats, spara granarnas avverkning till försommaren, när saven kommit i träden. Allt annat var avverkat, endast de större granarna återstod. Far, drängen samt vi småpojkar var med om barkflåningen. Först flådde man av en bark i manshöjd på träden; far eller drängen gjorde det, man högg med bålyxan runt nertill så långt ner mot marken man kunde, även en bit ut på rötterna, för där var barken grövst och tyngst, samt runt stammen vid manshöjd. Sedan högg man med yxan i rak linje en rand mellan de bägge ringarna. Så tog man en kvojt eller kvet, omkring en aln lång, av eneträ samt lite svängd i bedre änden, tillhuggen där som en mejsel, och

så trädde man kveten i skåran och bände, tills man så gått runt om, halva barken från vart håll, tills den släppte. Sen fälldes trädet, kvistarna höggs av med ganska långa "knaggar" för att få med barken även på dem, och man delade opp stammen i "barkar" om 2-3 alnars längd, högg runt om stammen samt en skåra upptill på den fällda granen, med kvetarna flåddes de av samt bredde ut på riset med savsidan neråt för att inte regnet skulle fördärva barken, tvätta ur garvämmet och färga barkens insida röd och ful. När de blev torra barkarna kördes de hem med en remmahäck och lades in på logen, där brytningen ^{skedd} med bråta, östes i säckar för att sedan köras i remmahäck till köparen vid stationen. Då bark var lätt och barkbitarna inte föll så tätt i säckarna, var de lätta. De knöts till och det togs väldigt höga lass. Man erhöll för granbark cirka 3 kr. per hundra kilo, och det fanns arbetare, som åtog sej att flå granbark till hälften, d.v.s. de gjorde allt arbetet med barkning och brytning, säckning och lastning på skjutsar, men det var mest skogspatroner, som köpt parker att avverka, som använde sådana metoder, knappast någon bonde. Arbetarna skulle således ha hälften av vad man fick för barken, skogsägaren hälften. Ett icke ovanligt sätt att fördela arbete och inkomst av 35.

Coll

såväl barktäkt som också svedjande, då vederbörande torpare eller backstusittare åtog sej att både bränna sveden, hacka ner potatisen, skörda den samt så rågen. Utsädet släppte man till hälften var och skörden delades lika. Naturligtvis skulle vi pojkar följa med till stationen och efter försäljningen av barken få var sin slant till karameller, kanske far köpte oss var sin fin skärmmössa att ha vid högtidliga tillfällen, för att vi varit duktiga i skogen. Barktäkt av ek och björk hade vi sällan, då slättergårderna inte fick släthuggas utan skattas försiktigt, men jag såg på när grannarna ibland företog sådan flåning.

Ekbarken gick inte så lätt att flå av som granbarken, så att arbetet därför gick sakta. Här flådde man inte bara stammarna utan även alla grenarna. Enär barken satt fastare på ek så måste man banka såväl stam som grenar med yxhammaren först. Men innan detta förrättades, var det att väl ^{skrapa} skarapa av befintlig mossa och lavar dessförinnan, i annat fall togs inte barken emot. Den blev inte skör efter torkningen, utan när man delade den i småbitar, så gick det inte med bråta utan skedde med en hand- yxa. Överallt i socknarna hade man garverier, så det var inte svårt att bli av med ekbarken heller. Ett garveri fanns i Lindås i Vissefjärda och
36.

ett i grannsocknen Långasjö, Kronobergs län, och bägge hade stor omsättning. Detta var alltså i slutet av 90-talet, men de nämnda garverierna var redan då verksamma sedan ett 50-tal år tillbaka. Det förstnämnda ägdes av släkten Thelander, det senare av familjen Medin. Nu är de sedan 30-talet år nerlagda men ruinerna står delvis kvar efter dem, bl. a. i Lindås, där den höga skorstenen skvallrar om en större rörelse i denna bransch.

Som jag berättade om barkflåning i granskogen, återades av de större träden först stockar, kanske av en smäcker topp en läkt, men det övriga blev props, som skulle bli till gruvstöttor i kolgruvor och gick i export bl. a. till England. Man hade, som sagts tidigare, kvistat illa för att öka barkutbytet, men efter flåningen, innan man försälde virket, måste knaggarna noga avlägsnas, vilket skedde fortast möjligt efter barkflåning och kapningen med vedsågen, vilken då var ett omedgörligt redskap, ty man hade bara en träbåge, som ofullständigt spände sågklingan. men den var dock bättre än ingen. Man hade även den tiden en ^lsporre s. k. stocksåg, utan båge, som mest brukades att såga ner träden, åtminstone de större, med. Alltså efter flåning återring, sedan knagghuggning, och sedan 37.

utkörandet av virket till häradsvägen, som löpte rätt igenom kohagen, där vår bästa skogsmark ju låg. I annat fall körde man ut virket till närmaste by- eller skogsväg, varifrån man sen körde fram det till häradsvägen f.v.b. till såg eller station.

Den grövsta propsen var av fem tums diameter, och sen förekom den även i diameter^{MV} ~~åt~~ten 4 och 3 tum, vilken senare var minsta storleken. Vi fick inte kapa den i längder själv, detta skedde av köparen vid stationen, utan vi fick köra stängerna så långa de var, dit. Där mättes de med klove av mottagaren, vilket som blev 5,4 eller 3 tums, och så fick man betalt efter fotmängd i vardera storleksgruppen i diameter. ^{Man} ~~En~~ propsen sågades därpå opp på järnvägs kajen i lämpliga längder, de grövre dimensionerna i större längder, de mindre i kortare längder, Jag kommer ihåg, att 5-tums propsen betalades med 5 öre per längdfot, de övriga i fallande skala. Ett proplass kunde gå till 3-4 kronor, någon krona mer, om virket var torrt. Man högg props även av tall, vilken då fick barkas väl först, och denna betingade samma pris. Även ett slags props av björk, raka, randade stänger med 4 tums diameter i lilländan, köptes opp, men de stängerna avsågs att bli virke till fimmelstänger till tvåspända hästvagnar. Virkeshandlarna

38.

betalde i regel dåligt, och var de ensamma på en lastplats vid järnväg blev bönderna lurade i många fall. När det var fina sommar- eller vintervägar körde en hel del sin props till Bergkvara hamm vid Kalmarsund, där de fick ända till tre gånger så mycket för sitt virke. Man kunde dessutom ta hemlass av lera och tegel, ifall det behövdes att renovera skorstenen eller mura opp någon spis. Man körde nämligen förbi ett tegelbruk under färden till hamnen, nämligen Sloalycke i Torsås socken, Kalmar län.

De långa lassen med propsstänger var svåra att manövrera på de då smala och krokiga vägarna, då man ibland kunde ha ända till tio-tolv alnar mellan hjulparen. Jag körde någon gång både läkter och props med sådana långa lass till stationen som 13-14 års pojke, så jag var ofta bekymrad över, var bakvagnen "höll hus" i krökarna. Både med oxar och häst körde vi sådana foror med vieke, ävensom sågstockar levererades lassvis om vintrarna vid ångsågen i Buemåla eller Vissefjärda, också till Holmsjö, som ligger i Blekinge. På hemväg efter proplassets avlastning, bytte man om "längda" och fick sålunda kortare avstånd mellan hjulparen. En bräda hade man med sej att lägga på vagnen därefter, på vilken man satt och körde under hemfärden.

Det var dåliga tiden för skogsägare i slutet av förra seklet mot nu. Jag kommer ihåg, att en 10 tums sågstock av 14 fots längd betalades med 1,30 kr. men nu gäller minst det 10-dubbla, och ett lass björkprops, som det tagit en halv dag att bereda samt en halv dag att forsla till stationen, kunde man få bara ett par kronor för. Det blev inte mycket i dagslön för karl och häst!

Hemma på vår gård fanns gott om fina furor, vilkas virke var mycket begärligt till virke åt hemsnickarna, som det fanns gott om i varje by. De snickrade enklare möbler för hand samt sålde dessa till närmsta stad, Karlskrona. Särskilt om vintrarna stod dessa snickare, som dessutom var bönder, vid sin hyvelbänk, och många av dem hade inte eget virke, utan inköpte sådant av bl.a. min far. Vi hade då fått en vattensåg i vår rote, där stockarna kunde sågas för billigare pris än vid ångsågen. Här vid dessa små skvaltsågar hyvlades även takspån till särskilt täckning av ladugårdar och andra uthus med, sällan boningshusen, men även sådana användes stick- eller spåntak till, åtminstone som undertak för teglen. De nämnda sågstockarna körde vi ut till stora vägen där de uppmättes av köparna (snickarna), vilka sedan själva forslade dem till sågen.

40.

Under min fars böndetid avverkade man ingen skog till massaved. En sådan produkt från skogen kom i ropet först framåt de första decennierna på 1900-talet, för vår bygd ungefär ett par decennier in på nya seklet. I stället för propsen blev det nu massaved av granskogen, andra träslag användes inte då till massa. Aspen såldes till tändsticksvirke samt al till möbelvirke och trätoffelbottnar. Något props av tall förekom dock men i mindre omfattning än tidigare. Träkolstillverkning vid sågarna var det vanliga tillvaratagandet av sågavfallet, bakar och ribb, medan sågspånen ansågs som värdelös denna tiden. Kolningen försiggick i milor, det är först fram på 40-talet i detta århundrade, som man anlagt kolugnar, bl. a. i Vissefjärda samhälle samt i Frostensmåla inom västra sockendelen, alltså under kriget, då man tillverkade träkol för bilarna. En del lastbilar körde på småhuggen ved, ja, t. o. m. grankottar blev det gengas utav. På de senare åren har en del skogsägare gått in för odling av julgranar, bl. a. på de uthuggningar i markerna, där kraftledningar går fram men även annanstädes, som är lämpligt.

Sedan något år har björkved börjat avverkas till massaved i mycket stor utsträckning, då bönderna tyckt det blir bättre betalt än för meter-
41.

veden till bränsle i pannor och spisar. Sågspånen var populärt bränsle tidigare men har nu fått vika för olja, och både famnved^e och spån går trögt att bli av med. Men massaved är alltid säljbar samt avhämtas av vederbörande köpare, antingen det är Skogsägareföreningen eller t. ex. Lessebo pappersbruk eller annat storföretag i massabranschen.

Inom Vissefjärda kommun finns bland bönderna föreningar, som vill tillvarataga deras (böndernas) intressen, främst de ekonomiska, och däribland torde RLF (Riksförbundet Landsbygdens Folk) vara den viktigaste, men också många tillhör Skogsägarföreningen. Som redan nämnts tidigare, så har Skogsvårdsstyrelsen ofta anlåtats, då det gällt att vårda skogen samt laga så, att skog såddes eller planterades i st. f. den avverkade. Främst var det de större gårdarna i centrala socknen, såsom Fledings-
torp, Kyrkeby, Hovgård, Törestorp, Udde⁻¹¹⁶ och Buemåla, som kan räknas dit, men också många bönder anslöt sej till dessa föreningar, så fort de bildats. Från Skogsvårdsstyrelsen utsändes skrifter om skogsvård, länsskogvaktarna började mer och mer under det nya seklet anlitas för stämplings-
arbete, dels om man skulle sälja rotposter till virkeshandlare, dels om ägaren själv ville gallra ut äldre träd samt därav aptera sågstockar.

Man insåg att det betalade sej att använda sakkunnigt biträde, antingen man skulle avverka själv eller sälja träden till uppköpare, vilka då skötte avverkningen enligt stämplingslistan. Även vid försäljning av en lantgård med skog ville man visa stämplingslista över avverkningsbar skog för att event. köpare skulle kunna bilda sej en uppfattning om gårdens värde ur skoglig synpunkt. De listor, som inom området verksam länsskogvaktare upprättade ansågs mera tillförlitliga än om ägaren själv med icke auktoriserat biträde uppgjort listor vid företagen stämpling. Detta sätt att anlita skogvaktare eller andra personer inom Skogsvårdsstyrelsen kom att småningom bli det enbart tillförlitliga sättet vid förberedande av en avverkning, vid plantering och för övrigt alla arbeten som rörde skogen: skogsvägars anläggning, skogsdikning, röjning, gödsling m.m. Jag känner till fall, omkring 1930-talet, då någon skogsägare bedrev rovdrift i sina skogar, mest av det skälet, att ekonomien var dålig, men då ingrep Skogsvårdsstyrelsen i länet samt meddelade förbud för huggning av ungskog, till dess tillväxt skett om några år, då skogvaktare på begäran kunde gå genom bestånden och stämpla ut för avverkning.

Nu är det ju allmänt känt, att man inte bör låta skogen stå och bara

stå för att imponera med jätteträd samt visa opp en urskog, utan det har blivit allmänt erkänt, att detta är en dåligt skött skogsekonomi. Men om rovvaverkning är förbjuden, så torde dock en ägare själv bestämma, om han över huvud taget ska eller inte ska avverka sin mogna skog. Under kris-åren under sista kriget blev dock ägare av sådana ovårdade skogar med jätteträd och därjämte småskog i undervegetationen ålagda att avverka, för att landet skulle bli försett med skogsprodukter för eget bruk samt till export. En så^ddan trilsken skogsägare, som inte lät myndigheterna bestämma utan trotsade mot åläggandet att avverka, var ägaren av Hovgårds gamla bruksgård. Men det gick bara till en tid, då han måste vid vite avverka utstämplade träd, men en hel del av det avverkade fick sedan ligga kvar i skogen och ruttna ner. Detta var alltså ett un^dantagsfall. Nu inser varje skogsägare att den nuvarande ordningen för skogsvård är till deras och nationens bästa, och har så att säga gått in i det allmänna medvetandet hos alla skogsägare, antingen det gäller privatägare eller domäner. Detta vittnar det stora intresse, som visas de kurser, som anordnas i RLF:s eller Skogsvårdsstyrelsens regi, antingen det gäller exkursioner för gallringstävlingar eller apteringar, om kurser och demonstra-
44.

tioner rörande verktyg och verktygsvård för skogsbruk, demonstrationer av motorsågar, vård av dylika, sätt att sköta utforslingen av virket och andra detaljer. Och naturligtvis även att söka event. utgående bidrag för skogsvårdsändamål. Kurser och exkursioner samlar alltid många deltagare, då så gott som var bonde är bilägare, och bland deltagarna är de yngre skogsägarna i majoritet.

När stämpling av skog nu sker, budas skogvaktaren, och på utsatt dag kommer han till gården, där skogsägaren själv samt någon granne ska vara skogstjänstemannens biträde. Antingen sker stämpling genom blädning, när avverkning snart ska ske, och därtill användes en lätt handyxa, annars kunde de träd, som skulle bort, märkas med rödfärg, som man hade i påse. När medhjälparen av skogvaktaren fått träden utpekade, slog han till med rödfärgspåsen i manshöjd, eller kunde man därtill ha krita i påsen. Att använda blädning kunde skada träden, om avverkningen dröjde längre tid efter utstämplingen.

Kalhuggning, s.k. trakthuggning är mej veterligt sällan förekommande utan all avverkning sker genom gallring, sedan förut skedd stämpling skett. Förr var björkar och andra lövträd absolut bannlysta i barrbe-
45.

bestånden, räknades liksom enbuskarna som ogräs, och allt rensades bort för att de inte skulle ta näring från de mera värdefulla granarna, för det var mest i granskogen, som björkarna nästlat sej in, medan enarna växte lite varstädes. Enarna hade nu i mitten på 1900-talet spelat ut sin roll som stängselvirke, då man inte längre höll gärdesgårdar i rågångarna i hagen, när man i stället har betesvallar hemkring i de gamla slätterängarna. Man använder som stängsel numera stolpar av ek med taggtrådsstängsel, ofta med elström i, varför enarna bara har sin betydelse som korgvirke. På de senaste åren har skogsexperterna emellertid tänkt om angående björkarna bland granarna samt ansett att de ej längre får betraktas som ogräs, icke önskvärda, utan mycket väl kan tolereras då de ger ett värdefullt virke även de, de mindre som massaved, äldre som möbelvirke samt till fanér. Särskilt till möbler har björk åter blivit populärt möbelträ, sedan man tröttnat på alm, likaså eksträet som avlösare till teak. Här som på så många andra områden är ombyte av träslag till bruksföremål mycket en modesak. Och som inramning till en bostad ter sej björkarna mycket idylliska. Jag själv tjusades just av björkarna när jag köpte ett hus med ett tiotal sådana lummiga träd på tomten.

46.

Jag framhöll i det förut skrivna, att man ofta anlitar skogvaktare eller andra skogsvårdande tjänstemän vid stämpling, gallring o. sv., och man har bland skogsägarna lärt sej, hur en skog ska skötas. Till att börja med var väl många bönder analfabeter på området, men nu kan de flesta klara sej själva, bara de får direktiv av skogvaktaren, och likaså kan man utföra gallring samt skogsplantering, sedan man fått lite hjälp vid starten. Men detta senare sker inte så ofta numera. Skogsgallringen avsåg att dels borthugga undervegetation, som hindrade de välväxta, dyrbaraste plantornas snabba tillväxt, dels tog man bort sådana träd, som blivit undertryckta, de som såg ut att vara rötskadade eller ha andra defekter. Man gallrade, för att träden skulle få sej lagom livsrum, alltså ~~inte~~^{inte} stå för tätt men inte heller för rumt, och dessutom skulle gamla träd avverkas, då dessa ~~växer~~^{växer} mycket sakta. Man vill således av sin skog få dels prima kvalitet, dels så många kubikmeter som möjligt under viss tid. Detta erhålles ju genom de beskrivna arbetena inom skogsvården. Nu får man även poängtera, att bönderna även, på anvisning av skogstjänsteman, planterar den sortens skog, som passar med avseende på jordart, jordfuktighet samt läget i övrigt, så att gran och tall får lokaler, som just passar för ena

47.

eller andra slaget skogsträd.

I gamla tider gick det åt avsevärt mera av skogens virke för husbehov än de senaste decennierna på grund av att man tidigare hade så långa gårdsgårdslinjer att hålla i stånd samt varje vår bygga nya eller rusta opp, innan djuren släpptes ut på bete i hagarna på våren. Då var det att gå längs linjerna och "frea" gårdsgårdshägnarna genom att resa opp nerfallna hägnader, förstärka dem samt göra allt för att det skulle bli fullgott skilje mellan ens egna och grannens kreatur. Så var det husbyggnaderna för, som byggdes väldigt stora, även på mindre hemman, och husen bestod av mycket tjocka timmerväggar och bjälkar och spant i onödigt grova dimensioner. Detta drog kubik mycket i överkant, likaså bränslet, som det gick åt väldiga mängder av, när man eldade i förfärliga öppna spisarna, riktiga Molokar i slukandet av ved, natt och dag hela vintrarna. Alla redskap förr var mestadels av trä, skodonen i vardagslag mest av aleträ, och alla staket var ju av slanaor och ribb, med stolpar av eke.

I närvarande tid går det åt betydligt mindre skog för egna behovet, detta av flera olika anledningar. Då man bygger nytt, så använder man inte bara enbart trävirke som material, likaså om man renoverar gamla hus.

48.

Tänk vad virke som sparas, då man utbytt de forna sticktaken på lagårdarna mot tegel eller eternitplattor, att sätta upp staket med sten- eller cementstolpar samt ståltrådsnät i st. f. av trä, järngrindar i st. f. sådana av virke osv. Och inomhus fiberplattor, som avlöst pärlbräderna i kök och förstugor m. m. sådant.

Numera förekommer väl endast i undantagsfall, att man snålar på avverkandet i syfte att briljera med jätteträd i markerna, vilket ju var en fröjd för ögat bara för de tätaste bönderna, man räknar mera med på vad man kan vinna, om avverkningarna sker kontinuerligt, helst varje år, och som känt kan även klenvirke ge god inkomst, n. b. om man sköter huggning och körning själva på tider, då jordbruksarbetena inte kräver insats, t. ex. mellanperioden mellan sådden och skörden på sommaren samt under vinterhalvåret. Särskilt på de minsta enheterna måste ett sådant tillvägagångssätt äga rum, när timlönerna för lejd arbetskraft plus utkörning skulle kosta så mycket, att knappast något netto uppstod. Och är de ekonomiska förhållandena sådana, skulder, stor familj m. m. att man tvingas sälja skog årligen för att kunna existera, blir det ofta snudd på rovdrift. I sådana fall torde skogstjänstemännen se upp extra samt sätta

49.

redan i bäcken, hur prekär än situationen kan vara för skogsägaren i fråga.

När årliga avverkningar - med eget folk företrädesvis - sker, kan detta bero på att skatterna blir lägre, dels för att vederbörande bonde därigenom just själv kan sköta allt skogsvårdande arbete, avverkning och drivning, vilket senare blir mindre betungande, när man anlagt skogsväg genom mittlinjen av skogsområdet, från vilken väg lastbilarna kan hämta virkespartierna. Men även den andra metoden praktiseras, att man avverkar med 5-10 års mellanrum samt då säljer till sågverksägare och sätter in pengarna på skogskonto. Oftast kör säljaren själv ut det avverkade med sin ägandes häst och själv dirigerar tömmarna, och mest använder man gummihjulsvagnar i st. f. det gamla sättet att hamla ut virket eller helt enkelt släpa ut det genom att lägga en kätting om ena stockänden och spänna för häst eller mera vanligt oxarna för släpet ut till körbar väg.

Förr ekade yxhuggen i skogarna, numera är det motorsågarnas buller och smatter, som skär sönder skogsstillheten. Rationaliseringen på skogshandlingens område har gjort sitt intåg även i dessa bygder, men den inskränker sej t. v. till motorsåg samt gummihjulsvagnar och lastbilar.

När jag under svampplockning var ute i Frostensmåla vidlyftiga hagmarker intill ett istidsröse med namnet Drakarör för en del år sedan, såg jag några mossiga stenar långt inne i skogen, som tycktes mig ha lagts dit av människohänder till något ändamål, och då jag frågade hemmansägaren Hjalmar Fransson i den byn - han var för övrigt närmsta granne till vår skola samt en tid ledamot av skolstyrelsen för Pellamåla skola, där jag i 42 år varit anställd, utan att en enda dag ha haft vikarie för mej, meddelade han, att stenarna i fråga var resterna av en spis, och att det i hans fars och farfars tid bedrivits kolning i skogen, varför det sannolikt varit en kolarkoja här, där kolarna låg om nätterna, bodde alltså i skogen, samt att de även lagade sin mat här, som enligt hr F. mestadels bestod av potatis, bröd samt fläsk och sill. Potatisen stekte de i askan på härden, likaså sillen på glöden. Vanligtvis var det två, som byttes vid att vakta milan på natten, på dagarna vaktade de natu^lligtvis också men arbetade dessutom med att hugga virke samt forsla fram detta till ny mila. Och ville de ha brännvin någon gång, kunde de bara gå någon km. till en lönnkrögare, Jödde i Moen, som bodde i en jordkula och som på slutet av 1850-talet sålde både i supvis samt i stop- eller halvstopflaskor.

51.

SKOGSBETE.

Svedjandet pågick i vår västra sockendel i Vissefjärda så sent som in på det nya seklet. Min far dog 1907, och då hade han på senare åren av sitt liv inte huggit någon sved. Men det sista svedjelandet vi hade var till gengäld mycket stort, hela två tunnland, och jag var då omkring 12-13 år gammal. Vi slet både jag och mina bröder, som var yngre, samt lejd arbetskraft i mer än 14 dar, innan vi hade hackat ner potatisen på den segslitna brännan. På hösten skördade vi lönen för mödan, hela 40 tunnör fin potatis, som till största delen kördes av tåll bränneriet i Kyrkeby, Vissefjärda, där de betalades med 2 öre per kilo eller 3 kr. per tunna! Det låga priset berodde på att stärkelseprocenten var låg, som det alltid blev i "bråna-päan", till följd av den korta växttiden (från juni-mitten av oktober). Jag var också med att kratta ner höstrågen på sveden, men det skedde mycket senare eller sedan lite snö fallit i början på november. Trots den ^{länga} ~~se~~ såtiden blev det präktig råg, omkring hundra-talet travar.

Ända fram till 1940-talet hade vi i vår trakt bete för såväl fä-kreaturen som hästar huvudsakligast hagbeten (skogsbeten), men en och
52.

annan bonde på andra håll i socknen hade slopat betesgången i skogarna, och man vet ju, att exemplets makt är stor. Snart började den ene efter den andra att göra likadant, och snart nog, år från år, fick den ena ängen efter den andra bli degraderad från löväng med slätter till beteshagar, med det nya namnet betesvall. Under tider med de små husdjuren av gammal ras var skogsbetet enda sättet att föda djuren på sommaren. De var härdiga och förnöjsamma och klarade sej på litet, men avkastningen blev naturligt nog mycket skral. Sedan djuren "släppts opp" på klöverbetena och "lia-löpet" i slättergårderna, blev mjölmängden större och hullet på slaktdjuren mycket gott, och det var efter dessa sejourer och under dem som man fick den myckna mjölken till ystningen samt det feta fläsket och köttet för höstslakten resp julslakten. Och på grund av att man alltid svedjade vart år, så blev betet i hagarna relativt bra, medan nu inte mycket gräs växer i skogarna, sedan man låtit bli att bränna. Alltså: det var på grund av svedjandet samt att man hade de urgamla små raserna som djuren kunde föda sej, men när det blev större kor och hästar, så var skogsbetet inte på långt när tillräckligt. Det var heller inte några beten på gamla sveder efter de två skördarna, som först tagits, och de 53.

gamla bönderna tyckte det var rena tokeriet, att man lagt bort brännorna. Men skogen hade blivit så mycket värdefullare in på 1900-talet, och det var troligt, att kreaturen gjorde en del skador under betesgången, vilket även detta bidrog till att inhibera skogsbetesgången. Man har alltså nu på alla gårdar i vår ort betesvallar i st.f. skogsbetena, och man har avsevärt mindre antal djur än förr, beroende på att de nyare raserna är storväxta samt att man får större avkastning i mjölk av tre kor nu än av dubbla eller tredubbla antalet av de gamla naturrasen. ^{-N} Alltsammans detta är gott och väl, men de små gårdarna läggs mer och mer ^{ned} för föfot, småbönderna blir fabriks- eller byggnadsarbetare, man skördar lite på inägor samt har ett par kor och hästen, sköter skogen samt har fri bostad och bränsle. Man har bil och kör till arbetet på morron samt hem på kvällen, jobbar efter hemkomsten lite på gården och får på så sätt inkomster, som tillåter småbönderna att ~~att~~ få det hela att gå ihop. Enbart på jord och skog kunde de i dessa dyrtider inte ha erhållit en inkomst, som de existerat på. Det är sorgligt att se byarna avfolkas, och snart är de alldeles tomma och öde. Nu finns det snart sagt bara åldringar kvar, och då de inte längre kan reda sej själva, blir ålderdomshemmet nästa etapp.-
54.

Landskap: Småland Berättare: G.A.Hartman
Härad: S.Möre Berättarens yrke: Folkskoll.
Socken: Vissefjärda Berättarens adress: Emmaboda
Uppteckningsår: 1963 Född år 1888 i Vissefjärda

Upptecknare: Berättaren. Det jag inte själv har skrivit ur minnet, som jag alltså själv upplevt, har jag hört berättas av mina föräldrar samt i någon mån av andra äldre personer. Men när det rör sej om tiden 1895 t.o.m. närvarande tid, är ur egen erfarenhet.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!